

Зарубіжні авторські зібрання

Джордж

Щоденники Книга 1

Харків
«Фоліо»
2023

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

ЗБИРАННЯ ХМЕЛЮ

25 серпня — 8 жовтня 1931 року

25.8.31

Увечері 25-го вирушив із Челсі з 14 ш.¹ на руках і пішов у нічліжку Лью Ліві на Вестмінстер-Брідж-роуд. Вона майже не змінилася за три роки, тільки тепер майже всі ліжка коштують шилінг, а не дев'ять пенсів. Спричинилося тому втручання РЛГ², яка ухвалила (в інтересах гігієни, як завше), що ліжка в нічліжках мають бути далі одне від одного. Є ціла низка таких законів щодо нічліжок, але немає і не буде закону про те, щоб ліжка були хоч трохи зручні. Сенс цього закону: ліжка мають стояти одне від одного на відстані три фути, а не два, і тому вони на три пенси дорожчі.

26.8.31

Наступного дня я пішов на Трафальгарську площу й влаштувався біля північної стіни, де збирається злиденний люд Лондона. У цю пору року населення площі, що весь час змінюється, налічує 100–200 осіб (відсотків десять з них — жінки); деякі розглядають її як свою домівку. Їжу добувають, регулярно жебракуючи (на Ковент-Гардені о 4 ранку — потовчені фрукти, крім того, у жіночих монастирях вранці, пізно ввечері в ресторанах, порпаються в урнах і т. д.), «стріляючи» в солідних на вигляд перехожих собі на чай. Чай тут п'ють будь-якого часу: один дає барабан,

¹ Тут і далі скорочення: ш. — шилінги, п. — пенси, ф. — фунти стерлінгів.

² РЛГ — Рада Лондонського графства.

інший — цукор і т. ін. Молоко згущене, 2,5 п. бляшанка. Пробиваєш у ній ножем дві дірки, одну притискаєш до губ і дмеш; з другої тягнеться густа сірувата цівка. Потім дірки затикають жованим папером, і бляшанка живе ще кілька днів, обростаючи пилом і брудом. Гарячу воду випрошують у кафе або вночі кип'ятять на вогнищах, але це доводиться робити крадькома: поліція забороняє. Зустрічав людей, які проводили на площі шість тижнів без перерви й мали не такий уже й кепський вигляд, хіба що були брудні, що й не сказати. І як завжди, серед жебраків велика частка ірландців. Час від часу ці люди навідуються додому і, здається, навіть не думають платити за дорогу, пливуть зайцями на малих вантажних суднах, команда дивиться на це крізь пальці.

Я хотів переночувати в церкві св. Мартіна, але, судячи з розповідей, там допитує по-інквізиторськи жінка на прізвисько Мадонна, тож вирішив ночувати на площі. Виявилось не так погано, як я сподівався, але через холод і поліціантів не міг стулити віч, та й ніхто, крім кількох загартованих бродяг, теж не намагався заснути. Лавок вистачало душ на п'ятдесят, іншим доводилося сидіти на землі, що, звичайно, заборонено законом. Кожні кілька хвилин лунав крик: «Атас, поліція!» — і приходив поліціант, розштовхував сплячих і примушував піднятися із землі. Як тільки він ішов далі, ми знову пробували задрімати, і тривала ця гра з восьмої вечора до третьої години ночі або четвертої ранку. Після півночі стало так холодно, що доводилося довго тупцятися, щоб зігрітися. У ці години вулиці моторошнувати, безмовні й безлюдні, і ясно майже як удень через яскраві ліхтарі, що надають усьому мертвотного відтінку, немов Лондон — це труп міста. О четвертій годині я з ще однією людиною прийшов на газон позаду плац-параду Гвардії й побачив повій, що лежали з чоловіками в крижаному тумані й росі. На площі завжди вештаються повії; тут були ті, яким не поталанило заробити на нічліг. Вночі одна з цих жінок лежала на землі й ревно плакала: клієнт пішов геть,

не заплативши їй належних шести пенсів. А до ранку вони не отримують навіть шести пенсів, хіба що чашку чаю чи сигарету. Близько четвертої хтось роздобув пачку газет; шість або й вісім ми постелили на лавку, іншими обгорнулися у великі кулі, і вони зігрівали нас, доки не відчинилося кафе «Стюартс» на Сент-Мартінс-лейн. У Стюарта ти можеш сидіти від п'ятої до дев'ятої з однією чашкою чаю (іноді з однією чашкою на трьох або чотирьох), і дозволяється спати, поклавши голову на стіл, до сьомої ранку — о сьомій господар вас будить. Там збирається різної шерсті публіка — бродяги, вантажники з Ковент-Гардена, ранкові ділки, повії — і постійно трапляються сварки та бійки. Цього разу стара потворна жінка, вантажникова дружина, шпетила двох повій, бо вони могли дозволити собі сніданок ліпший, аніж у неї. Після кожної поданої їм страви вона обурено вигукувала: «Ось іще одна за злучку! Копченого оселедця на сніданок не їмо, дівчатка? Чим, гадаєте, вона заплатила за пончики? Цей негр трахнув її за шість пенні» і т. д., і т. п., але повії майже не звертали на неї уваги.

27.8.31

Близько восьмої ранку ми всі погодилися біля водограїв Трафальгарської площі, і більшу частину дня я провів за читанням *Eugénie Grandet*¹, єдиної книги, яку взяв із собою. Вигляд французької книги викликав звичайні коментарі: «Ага, французька? Скабрезна, либонь?» і т. ін. Мабуть, більшість англійців не уявляють собі французької книжки без порнографії. Тут жебраки, здається, читають тільки книги типу романів про Баффало Білла. У кожного бродяги є з собою така, і це щось ніби як загальна бібліотека — вони обмінюються книгами, коли потрапляють у робітний будинок.

Наступного ранку ми збиралися податися в Кент, і я вирішив поспати на ліжку — пішов у нічліжку на

¹ «Євгенія Гранде» — роман Оноре де Бальзака зі «Сцен провінційного життя».

Саутуарк-Бридж-роуд. Коштує сім пенсів, одна з небагатьох у Лондоні, і вигоди відповідні. Ліжка п'ять футів завдовжки, без подушок (під голову кладуть звинене пальто), населені блохами та блощицями. Кухня в маленькому смердючому підвалі; за кілька футів від нужника, за столом із засидженими мухами пиріжками на продаж, сидить черговий. Щурів стільки, що через них спеціально тримають кількох котів. Мешканці, по-моєму, докери, публіка, мені здалося, незлецька. Серед них був хлопчина, блідий, сухотного вигляду, очевидно робітник і залюблений у поєзю. Він повторював з великим почуттям:

І зозулі голосом лани
Чи б так озвучив шал весни,
Шлючи відлуння в даль морів
Довкіл Гебридських островів?¹

Інші не дуже з нього сміялися.

28.8.31

Наступного дня, у другій половині, вчотирьох вирушили на збирання хмелю. Найцікавішим із супутників був молодий хлопець на прізвисько Рудий; ми, як і раніше, разом, коли я це пишу. Це здоровий, атлетичний юнак двадцяти шести років, майже неписьменний і геть дурний, але сміливий, ладний на будь-яку витівку. За останні п'ять років, коли не сидів у буцигарні, напевно, не було дня, щоб він не переступив через закон. Хлопчаком він три роки провів у Борсталі, вийшов, у вісімнадцять літ, після вдалої крадіжки зі зломом, одружився і незабаром після цього вступив на службу до артилерії. Жінка померла; через недовгий час у нього сталося нещастя з лівим оком, і його звільнили. Йому запропонували на вибір пенсію або одноразову суму, він, звичайно, вибрав одноразову й спутив за тиждень. Після цього знову взявся до грабунків і шість

¹ Переклав Віктор Марач.

разів сидів у в'язниці, але не довго: попадався на дрібних справах; одна чи дві принесли йому £500. Зі мною як з партнером абсолютно чесний, але взагалі готовий украсти все, що погано лежить. Сумніваюся, що він був умілим злодієм: природна дурість робила його не здатним оцінити ризик. Вельми шкода: він міг би, якби захотів, незлецьки заробляти на життя. У нього добрі нахили вуличного торговця, і він багато разів торгував на комісійній основі, але, коли випадав удалий день, відразу втікав з виручкою. У нього талант домагатися знижок: наприклад, завжди може вмовити м'ясника, щоб віддав йому фунт їстівного м'яса за два пенси. І в той самий час дурний як пень щодо грошей, не здатний відкласти й пів пенса. Любить співати пісні типу «Сіра хатинка на Заході» й говорить про покійну дружину й матір із солодкавою сентиментальністю. Здається мені досить типовим дрібним злочинцем.

Що ж до двох інших, то один — двадцятирічний парубійко, прізвисько — Молодий Рудий. Молодий хлопака, симпатичний, але ріс сиротою, зовсім неписьменний, останній рік прожив переважно на Трафальгарській площі. Другий — маленький ліверпульський єврей вісімнадцяти літ, безпритульник. Не пам'ятаю, щоб хтось був огидніший мені, ніж оцей парубійко. Нерозбірливий у їжі, як свиня, вічно копирсався в урнах, видом був схожий на якогось брудного звірка-падлоїда. Його розмови про жінок і вираз обличчя при цьому були непристойні до огидності, майже до нудоти. Ми не могли переконати його помитися, мив він тільки ніс і маленьку ділянку навколо носа й недбало зауважив, що на ньому живуть кілька порід вошей. Він теж був сиротою і бродяжив мало не з дитинства.

Тепер у мене залишалось приблизно 6 ш., і, перш ніж піти далі, ми купили так звані уквивала за 1 ш. 6 п. і випросили кілька бляшаних банок — на казанки. Єдина надійна банка для цього — двофунтова бляшанка з-під нюхального тютюну, і роздобути її непросто. Мали з собою хліб, маргарин, чай та кілька ножів, виделок тощо, вкра-

дених у різний час у «Вулвортсі». За два пенси доїхали на трамваї до Бромлі, там «розбили бівуак» на звалищі, чекаючи ще на двох, але вони так і не з'явилися. Коли посутеніло, чекати перестали, але шукати гарненького місця для нічлігу було вже запізно, тож довелося заночувати у високій сирій траві край ігрового майданчика. Холод пронизує. У нас були два тонкі укривала на чотириох, розпалювати багаття було небезпечно, кругом будинки, і лежали ми на схилі, тож час від часу хтось скочувався в канаву. Принизливо було бачити, як інші, всі молодші за мене, міцно сплять, незважаючи на незручності, я ж очей не можу ступити всю ніч. Щоб нас не заарештували, довелося піти ще вдосвіта, і тільки за кілька годин нам вдалося добути гарної води й поснідати.

29.8.31

Пройшовши мильо-другу, ми набрали на сад, і дехто з наших вступили туди й заходилися красти яблука. Спочатку я не був до такого готовий, але зрозумів, що мушу або діяти так само, або піти від них; тому приєднався до гурту. Але в перший день яблук не крав, а тільки «стояв на шухері». Ми посувалися приблизно в напрямі Севеноукса й до обіду вкрали більш ніж десяток яблук і слив та п'ятнадцять фунтів картоплі. Дорогою, коли траплялася пекарня чи кафе, деякі заходили й просили чогось попоїсти; набралось чималенько поламаного хліба та шматочків м'яса. Коли зупинилися, щоб розпалити вогнище й пообідати, припхалися двоє бродяг-шотландців, що крали яблука в сусіднім саду; довго з нами розп'якували. Балачки кружляли навколо сексу — у паскудному тоні. Бродяги огидні, коли говорять на ці теми: убогість позбавляє їх жінок, і свідомість їхня отруєна непристойністю. Просто похитливі люди ще терпимі, але похить, що не знаходить виходу, жахливо псує людей. Вони нагадують мені собак, що заздрісно крутяться біля пари, зайнятої злучкою. Молодий Рудий розповідав, як він і ще кілька чоловіків на Трафаль-

гарській площі виявили «педика», голубого. Вони тут-таки напали на нього, відняли 12 ш. 6 п. — усе, що в нього було, — і витратили на себе. Мабуть, вважали, що це правильно — пограбувати, якщо він голубий.

Ми просувалися дуже повільно, бо Молодий Рудий і єврей не звикли багато ходити й весь час зупинялися, шукаючи об'їдків. Одного разу єврей підібрав із землі розтоптану смажену картоплю і з'їв. Клалося на вечір, і ми вирішили йти не в Севеноукс, а до робітного будинку в Айд-Гіллі: шотландці сказали нам, що насправді умови там ліпші, ніж про них зазвичай розповідають. За милю до нічліжки ми зупинилися, щоб випити чаю, і пам'ятаю, як джентльмен з автівкою люб'язно допоміг нам знайти дрова для вогнища й кожному дав по сигареті. Потім ми пішли до нічліжки й дорогою наламали жимолості в подарунок комендантові. Ми подумали, що він прихильно поставиться до нас і дозволить піти завтра вранці: щонеділі бродяг зазвичай не відпускають із нічліжки. Проте, коли ми прийшли туди, комендант сказав, що змушений затримати нас до ранку вівторка. З'ясувалося: господар наполягає, щоб кожен бродяга відпрацював один день, але й чути не хоче про те, щоб працювали в неділю; у неділю мусять відпочивати, працювати — у понеділок. Молодий Рудий і єврей вирішили залишитися до вівторка, а ми з Рудим пішли ночувати на краю парку, коло церкви. Холод був страшений, та все-таки легший, ніж напередодні, тому що в нас було багато дров і ми могли розпалити багаття. На вечерю Рудий вициганив у місцевого м'ясника майже два фунти ковбаси. Суботніми вечорами м'ясники завжди вельми щедрі.

30.8.31

Вранці нас застав і прогнав — але не дуже грубо — священник, що прийшов на вранішню відправу. Ми пішли далі, через Севеноукс до Сіла; зустрічний порадив нам проситися на роботу на фермі Мітчелла за три милі попереду. Ми прийшли туди, але фермер сказав, що не може

нас найняти, оскільки ми безхатники, а тут нишпорять державні інспектори й стежать, щоб збирачі хмелю мали «належне житло». (Між іншим, ці інспектори цього року не дали дістати роботу на хмелі сотням безробітних. Не маючи в розпорядженні «належного житла» для збирачів хмелю, фермери могли наймати тільки місцевих, що мали стріху над головою.) На одному з полів Мітчелла ми вкрали десь так із фунт малини, пішли далі й запропонували свої послуги фермерові на прізвисько Кронк; він відповів нам те саме, але ми поцупили п'ять чи десять фунтів картоплі з його поля. Подавшись у напрямку Мейдстоуна, здибалися зі старою ірландкою, яку Мітчелл на роботу взяв тому, що в неї нібито є житло в Сілі, хоча це не було правдою. (Вона спала в когось у садовому сараї. Пробиралася туди в темряві і йшла звідти ще до схід сонця.) В одному будинку нам дали гарячої води, ірландка випила з нами чаю і поділилася їжею: їй надавали зайвого. Ми були цьому раді, у нас зоставалися всього два з половиною пенси й майже нічого їстівного. Зривався дощ, ми пішли на ферму коло церкви й попросили пустити нас у корівник. Фермер із сім'єю збиралися на вечірню відправу, тож вони обурено відмовили нам, сказавши, що не можуть нас пустити. Тоді ми влаштувалися в критих кладовищенських воротях, сподіваючись, що, побачивши брудних, стомлених людей молільники поділяться кількома мідяками. Нічого нам не подали, але після відправи Рудий розжився у священника нічогенькими фланелевими штанами. У воротях було вельми незатишно, ми змокли, тютюн скінчився, а пройшли ми дванадцять миль; але, пам'ятаю, були веселі й все сміялися. Ірландка (їй було шістдесят років, і, мабуть, усе життя бродяжила), напрочуд весела тітка, знала безліч історій. Розповідала, де їй доводилося ночувати: якось холодної ночі залізла у свинарник і зігрівалася, притулившись до старої свиноматки.

Смеркло, дощ не вщухав, тож ми вирішили пошукати порожній будинок для ночівлі, але спершу пішли до бакалійника й купили фунт цукру та дві свічки. Поки я купу-

вав, Рудий поцупив з прилавка три яблука, а ірландка — пачку сигарет. Вони придумали це заздалегідь і мені про це не сказали, щоб скористатися моїм наївним виглядом як прикриттям. Після довгих пошуків знайшли недобудований дім і влізли через вікно, що його будівельники забули зачинити. Спати на голій підлозі було збіса твердо, але все ж тепліше, аніж на вулиці, і мені вдалося дві-три години подрімати. Повставали, ще на світ не благословилося і, як умовилися, зустрілися з ірландкою в поблиському лісі. Йшов дощ, але Рудий умів розпалити вогнище мало не в будь-яких умовах, ми закип'ятили чай і напекли картоплі. Як розвиднілося (1.9.31), ірландка пішла на роботу, а ми з Рудим — до ферми Чамберса, за милю чи дві, просити якоїсь праці. Коли ми прийшли на ферму, там у цей час вішали kota — ні про що подібне я навіть не чув. Управитель сказав, що, напевно, зможе дати нам роботу, і велів зачекати; ми прочекали з восьмої ранку до першої години дня, і відтак він повідомив, що роботи для нас усе-таки не знайшлося. Ми пішли, накривши яблук і дрібних чорних сливок, і рушили дорогою на Мейдстон. Близько третьої зупинилися пообідати й зварили джем з украденої напередодні малини. Десь там, пам'ятаю, у двох будинках нам відмовили в холодній воді, бо «хазяйка не дозволила нам будь-що давати бродягам». Рудий угледів неподалік джентльмена з автівкою, що розташувався попоїсти на природі, і пішов попросити в нього сірників: у прибулих на пікнік вигідно просити, сказав він, у них завжди залишається щось не з'їдене. І справді, джентльмен дав залишок масла і розбалакався з нами. Він був такий доброзичливий, аж я забув про свою простонародну лондонську вимову. Він пильно подивився на мене й сказав: як важко, мабуть, людині мого ґатунку... і т. д. Потому він мовив: «Слухайте, вас не образить? Ви не проти взяти оцце?» «Оцце» був шилінг, на нього ми купили тютюну й вперше цього дня закурили. За всю нашу подорож нам уперше дали грошей.

Ми йшли в напрямі Мейдстоуна, але не встигли пройти двох-трьох миль, як порснув дощ, і лівий черевик дуже муляв мені ногу. Я три дні не знімав черевики, за останні п'ять ночей поспав добре хіба годин вісім, тож не готовий був провести ще одну ніч просто неба. Ми вирішили йти до робітного будинку у Вест-Моллінгу, до якого було миль з вісім, і, якщо пощастить, підісти до кого-небудь у машину. Ми намагалися спинити, напевно, сорок вантажівок — ніхто нас не брав. Тепер водії бояться підбирати попутників, тому що такі пасажири не застраховані й у разі дорожньої пригоди водія виженуть з роботи. Врешті-решт нас узяли й висадили за дві милі від місця; ми дісталися туди о восьмій вечора. Перед ворітьми нам зустрівся старий глухий бродяга, він збирався ночувати під проливнем: минулу ніч він провів у робітному будинку, тож, якщо припхається знову, його затримують на тиждень. Він сказав, що на фермі Блеста поблизу нам можуть дати роботу, а з робітного будинку випустять, якщо там скажемо, мовляв, уже знайшли роботу. Інакше нам доведеться затриматися на цілий день або ж «махнути через стіну», доки не бачить комендант. Бродяги часто так роблять, але пожитки треба приховати знадвору, а за такого дощу — неможливо. Ми увійшли, і виявилось (якщо Вест-Моллінг типовий): робітні будинки помітно покращали, відколи я побував у такому востаннє. У ванній було чисто й панував лад, нам дали по чистому рушнику. Але їжа все та ж: хліб і маргарин; ми простодушно спитали, що таке ми п'ємо, чай чи какао, чим викликали гнів коменданта. У нас були ліжка із солом'яними матрацами й багато укривал, тож обидва спали як убиті.

Вранці нам наказали працювати до одинадцятої, прибирати одну зі спалень. Як завжди, робота була чистою формальністю. (Я жодного разу серйозно не працював у такому притулку й ніколи не бачив, аби хтось працював.) У спальні було п'ятдесят тісно поставлених ліжок і висів теплий запах фекалій, якого, здається, не можна позбутися

в жодній нічліжці. Там був недоумкуватий жебрак, важкотілий з маленьким, схожим на свинячу морду, личком і кривою посмішкою. Він дуже повільно спорожняв нічні горщики. Всі робітні будинки схожі один на одного, і є щось огидне в їхній атмосфері. На саму лише думку про цих немолодих людей із сірими обличчями, що живуть тихо й відлюдно в запаху ватерклозета й практикують гомосексуалізм, мені стає млосно. Але передати те, що я відчуваю, складно — усе це пов'язано із запахом робітного будинку.

Об одинадцятій нас відпустили, як звичайно, зі скибкою хліба й сиром, і ми подалися до ферми Блеста, за три милі; але дісталися туди тільки о першій пополудні, спиняючись дорогою, аби назбирати в саду дрібних чорних слив. Коли ми прийшли на ферму, бригадир сказав, що йому потрібні збирачі хмелю, і відразу послав нас у поле. У нас залишалися всього три пенси, тож увечері я написав додому листа з проханням прислати мені десять шилінгів. Вони прийшли за два дні, тож цей час нам було б нічого їсти, якби нас не підгодовували інші збирачі. Після цього майже три тижні ми збирали хміль, і різні сторони цієї справи я краще опишу окремо.

X 2.9.31 до 19.9.31¹

Хмелю потрібна підпора — жердини або дрід футів на десять заввишки; саджають його рядами, за ярд чи два один від одного. Збирач повинен просто зірвати огудину й зібрати шишки в кошіль, стараючись, аби туди не потрапило листя. На практиці, звичайно, цього уникнути не можна, досвідчені збирачі, щоб збільшити об'єм, підкладають стільки листя, скільки витерпить фермер. Навички збору опановуєш швидко; труднощів — три: цілий день стоїш (зазвичай ми проводили на ногах десять годин на день), попелиця та увередження рук. Від хмельового соку руки стають чорними, як у негра, змити можна тільки мулом,

---

¹ Уривок між косими хрестиками X використано у статті для «Нейшн». [Прим. авт.]

а за день чи два шкіра тріскається, стебла своїми колючками ріжуть долоні. Вранці, коли порізи ще не відкрилися, руки завдавали нестерпного болю, і навіть зараз, коли я це друкую (10 жовтня), сліди ще помітні. Більшість людей, що збирають хміль, займаються цим щорічно змалечку, працюють з блискавичною швидкістю і знають різні хитрощі: наприклад, струшують кошіль, щоб шишки лягли пухкіше, і т. д. Найуспішніше працювали сім'ї, де двоє або троє дорослих оббирали огудиння, а двійко дітей підбирали опалі шишки й знімали з випадково залишених стебел. Закони про дитячу працю не беруться до уваги, і дітей ганяють як солоних зайців. Жінка по сусідству з нами, типова старорежимна мешканка Іст-Енда, підганяла онуків, як рабів («Ворущися, Роз, ледаче дівчисько, підбирай жвавіше. Дивися, дістануся до тебе, надеру дупу»), доки діти, років шести й десяти, падали на землю і зразу ж засинали. Але робота їм подобалася і, думаю, була не шкідливіша за школу.

Що ж до заробітку, то система оплати була така. Двічі або тричі на день зібране заміряють, і вам належить певна сума (у нашому випадку два пенси) за бушель¹. Гарна огудина дає пів бушеля шишок, і хороший збирач може обібрати її хвилин за десять, тож теоретично за шістдесятигодинний робочий тиждень можна заробити 30 шилінгів. Але на практиці це неможливо. По-перше, рослини дуже різняться. На деяких шишки завбільшки з маленьку грушу, на інших ледь не з горошину; погане огудиння оббирати довше: воно зазвичай дужче сплутане, іноді таких треба п'ять або шість, щоб набралосся на бушель. Потім усілякі затримки, а за втрачений час збирачі компенсації не отримують. Іноді йде дощ (тоді шишки стають слизькими, їх важко знімати). Потім перехід з поля на поле — теж очікування, втрата часу. А головне — питання вимірювання. Шишки м'які, як губка, і мірятьнику, якщо захоче, легко утрамбувати бушель у квартиру². Іноді він просто забирає зібране, а іноді за

¹ Бушель — міра об'єму сипких тіл і рідини, дорівнює 36,37 л.

² Кварта — міра рідких і сипких тіл, дорівнює 1,14 л.

наказом фермера «обважнює» — утоптує шишки в кошелі, відтак із двадцяти бушелів у коробі виходить дванадцять або чотирнадцять, тобто втрата приблизно шилінг. Про це була пісня, стара з Іст-Енда з онуками співали її постійно:

Бісові шишки!

Бісові шишки!

Міряльник прийде, усе забере,

Греби їх із землі, до кошеля клади,

Міряти починає,

Міри не знає,

А бодай їм тряся!

З коробка шишки перекладають у десятибушелеві мішки, які мають важити близько ста фунтів; зазвичай їх несе одна людина. Але після «обважнювання» мішок доводиться тягти вже двом.

Через ці ускладнення заробити за тиждень 30 шилінгів чи близько того не виходить. Цікаво, що дуже небагато хто зі збирачів усвідомлюють, як мало вони насправді заробляють: відрядна оплата не дає змоги зрозуміти, наскільки низькі розцінки. Найкращими збирачами в нашій бригаді була сім'я циганів, п'ятеро дорослих і дитина: всі вони збирали хміль щороку, відтоді як навчилися ходити. За три тижні безмаль вони заробили рівно £10: якщо не враховувати дитину, приблизно по 14 шилінгів на тиждень кожен. Ми з Рудим заробляли приблизно по 9 шилінгів на тиждень, і сумніваюся, що хтось міг заробити на тиждень більше як 15 шилінгів. За таких розцінок сім'я робітників може себе прогодувати й сплатити зворотну дорогу до Лондона, а однакові навіть це навряд чи вдасться. На деяких фермах поблизу платять шилінг не за 6 бушелів, а за 8 або 9, тож заробити за тиждень 10 шилінгів дуже важко.

Коли людина наймається на роботу, ферма дає їй видрукований список правил, що перетворюють збирача на подобу раба. Згідно з цими правилами, фермер може звільнити робітника без попередження і будь з якої причини

ЗМІСТ

ЗБИРАННЯ ХМЕЛЮ (25 серпня — 8 жовтня 1931 року).....	3
ДОРОГА НА ВІГАН-ПІРС (31 січня — 25 березня 1936 року).....	26
ДОМАШНІЙ ЩОДЕННИК Ч. I (9 серпня 1938 року — 28 березня 1939 року) МАРОККАНСЬКИЙ ЩОДЕННИК (7 вересня 1938 року — 28 березня 1939 року).....	79
МАРРАКЕШСЬКИЙ ЗАПИСНИК	155
ДОМАШНІЙ ЩОДЕННИК Ч. I. (продовження) (10 квітня — 26 травня 1939 року).....	157
ДОМАШНІЙ ЩОДЕННИК Ч. II (27 травня — 31 серпня 1939 року) ЩОДЕННИК ПОДІЙ, ЩО ПЕРЕДУВАЛИ ВІЙНИ (2 липня — 3 вересня 1939 року).....	168
ДОМАШНІЙ ЩОДЕННИК Ч. II (продовження) (5 вересня 1939 року — 29 квітня 1940 року).....	238